

пою і країнами СНД, Південно-Східної Азії, Близького Сходу. Поява спільного кордону України з ЄС, за умов «прозорості» східних рубежів, створює загрозу перетворення України на «міграційний мішок». Підписання у 2006 – 2010 рр. угод про реадмісію з Росією, ЄС і країнами Азії, спільні заходи України та ЄС, роботи зі зміцнення російсько-української та українсько-молдавської ділянки кордону, безумовно, дали позитивний імпульс. Натомість Росія, з території якої до ЄС йде основний потік нелегалів, не поспішає розв'язувати проблему кордонів. Бажання Києва провести демаркацію кордонів зустрічає супротив Москви, яка вважає цю справу зайвою через задекларовану між державами дружбу і домовленості всередині СНД.

Таким чином, аналіз геополітичної ситуації дозволяє констатувати, що Україна вже є визнаним суб'єктом міжнародних відносин і важко говорити про безпеку Європи і світу, не беручи до уваги роль і місце України в міжнародному просторі. Природно виступаючи з'єднуючою ланкою у всьому регіоні Центральної та Східної Європи, наша держава, працює над тим, щоб стати «мостом», стабілізуючим чинником, а також сприяти підтриманню загального клімату стабільності й безпеки між Європою і Росією. Таке ідеалістичне бачення Україною своєї ролі в системі міжнародної безпеки, проте, наштовхується на негативну позицію Росії, яка з середини 2000-х рр. стала більш лояльною до нашої держави, визнавши її європейський вектор зовнішньої політики, але залишивши гострі питання двосторонніх взаємин нерозв'язаними. Європейська позиція щодо України є скоріше позитивною та більш гнучкою, що підтверджується вдалою співпрацею в межах трикутника ЄС – Росія – Україна з питань безпеки. Для ЄС бажано, щоб Україна залишалася державою, яка може нейтралізувати вплив Росії на європейському континенті, запобігаючи її реінтеграційній політиці.

На наш погляд, Україна має сили і підстави для покращення свого міжнародного іміджу, щоб у перспективі змінити функцію стабілізуючого чинника на роль потужного гравця на світовій арені. Ключ від успіху реалізації цієї ідеї прихований в самій Україні, в її внутрішній єдності, стабільності та успішності, побудованих на власних державно-національних інтересах і європейських цінностях.

1. Kapitonenko M. *Between NATO and Russia: Ukraine's foreign policy crossroads revisited* // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2009. – Вип. 86. – Ч. 2.
2. *Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. «Основні напрями зовнішньої політики»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. *Нова архітектура безпеки в Європі неможлива без України: виступ Президента України Л. Д. Кучми на Асамблеї ЗС 4 червня 1996 р.* // *Політика і час*. – 1996. – № 7.
4. *Зовнішня політика України: реалії та перспективи: виступ міністра закордонних справ України Г. Удовенка у Королівському інституті міжнародних відносин (Лондон) 13 грудня 1995 р.* // *Політика і час*. – 1996. – № 1.
5. *Закон України «Про основи національної безпеки України»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
6. *Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
7. *Удовенко В.М. Проблеми геополітичного статусу України на початку XXI ст.* // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2009. – Вип. 42. – Ч. 2.
8. *Соціологічне дослідження «Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (віковий, регіональний розподіл)»*, 29 вересня – 4 жовтня 2011 р. Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=599.
9. *Соціологічне дослідження «Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України? (динаміка,*

2002 – 2008)», 17 – 24 грудня 2008 р. Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=305.

10. Chaly V., Pashkov M. *Ukraine on the road of European Integration: UCEPS Sociological Survey* // *Razumkov Centre, 2000 / Ed. Ch. Shanghina*. – К., 2001.
11. *Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: історія і засади функціонування: Навч. посіб.* – К., 2009.
12. *Європейський Союз – Україна*. – К., 2011.
13. Хантінгтон С. *Столкновение цивилизаций / Пер. с англ.* – М., 2003.
14. *Бжезінський З. Велика шахівниця*. – Львів; Івано-Франківськ, 2000.
15. Chaly V., Pashkov M. *Ukraine's International Image: the View from Poland: UCEPS Sociological Survey* // *Razumkov Centre, 2000...*
16. *Hem P. Ukraine, Russia and European security implications for Western policy* // *Chaillot Paper*. – № 13. – Paris, 1994.
17. *Тодоров І.Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний вимір (1991 – 2004 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук*. – Донецьк, 2007.
18. *Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством*. – М., 1999.
19. *Таран С. Голова на Захід, голова на Схід* // *Розбудова держави*. – 1992. – № 6.
20. Chaly V., Pashkov M. *Ukraine's International Image: the View from Russia: UCEPS Sociological Survey* // *Razumkov Centre, 2000...*

Lebid I.G., Lytvynenko R.O. The Ukrainian aspect of the Russia – EU relations in the sphere of international security (the 1992th – 2010th). In the article is raised the problem of the Ukrainian place in the Russia – EU relations in the sphere of international security in the 1992th – 2010th. The author concentrates on the models of the interaction, the mechanisms of the cooperation and the future perspectives.

Key words: Ukraine, the Russian Federation, the European Union, international security, cooperation.

О. З. Ключак

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЗА КАДЕНЦІЇ МІНІСТРА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ БРОНІСЛАВА ГЕРЕМЕКА (1997 – 2000 рр.)

У статті аналізуються основні напрями та пріоритети творення зовнішньої політики Республіки Польща через призму діяльності Б. Геремека.

Ключові слова: Республіка Польща, Броніслав Геремек, зовнішня політика, міжнародні відносини, дипломатія.

Сьогодні в Україні надалі триває процес творення зовнішньої політики. Ряд проблем міжнародного характеру безумовно притаманний як українцям, так і полякам. Серед них: вибір пріоритетних напрямів зовнішньої політики, формування доктрини національної безпеки, пошук стратегічних партнерів. Відтак, існує необхідність детального історичного аналізу кращих здобутків польської дипломатії. Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного об'єктивного аналізу дослідити трансформацію польської дипломатії в контексті нових глобалізаційних викликів і визначити особливості діяльності міністра закордонних справ Республіки Польща Б. Геремека.

Аналіз публікацій з проблеми засвідчує, що, хоча подібна тематика і має місце у ряді праць українських та польських науковців, проте, цілісного дослідження діяльності Б. Геремека на посаді міністра закордонних справ Республіки Польща у вітчизняній історіографії немає. Для незаангажованого дослідження нами проаналізовано низку різних за змістом, нормою та характером матеріалів. У підготовці роботи надзвичайно корисними стали наукові праці польських дослідників зовнішньої політики, таких як К. Щепанік, Р. Кужняр та ін. Окремо треба відзначити друге розширене видання двотомника

«Впровадження до аналізу закордонної політики РП», під редакцією Р. Стемплівські [1] та видану в цьому ж році академічну монографію Р. Земби «Головні вектори закордонної політики Польщі після холодної війни» [2], у тому числі наукові праці польського Інституту Міжнародних Справ [3]. Чимало матеріалу міститься в аналітичних роботах, статтях, офіційних виступах, заявах, інтерв'ю вітчизняних та польських політичних діячів, високопосадовців, аналітиків, які є надзвичайно цінними першоджерелами для аналізу причин реалізації тих чи інших політичних заходів.

Політичні перетворення 1989 р. вплинули на фундаментальні зміни вектора та переорієнтації зовнішньої політики Республіки Польща, відтак, стало більше свободи дій на міжнародній арені. Б. Геремек, відомий польський інтелектуал і дисидент, був одним з кращих міністрів закордонних справ, яких мала Польща у своїй історії.

Уже в 1960-х рр. професор Б. Геремек здобув популярність в країні як історик, фахівець з історії середньовіччя. У 1968 р. він вийшов з Польської об'єднаної робочої партії на знак протесту проти радянського вторгнення в сусідню Чехословаччину. У 1980 р. Б. Геремек став одним із засновників «Солидарності», за що його не раз заарештовували [4]. У 1988 р. саме він виступив за початок переговорів між польською опозицією і вкрай непопулярними на той час комуністами, завдяки чому зміна влади в країні пройшла мирно [5].

Б. Геремек – засновник демократичного союзу, а потім і Союзу свободи і голова парламентської фракції партії в 1990–1997 рр., був у 1989 р. головою парламентського Комітету у закордонних справах. Він займав цю посаду до 1997 р. Увесь цей час був прихильником повноправного членства Республіки Польща в ЄС і НАТО. Польща тоді почала будувати міцний фундамент для майбутньої інтеграції до цих організацій. Побільшало прямих зв'язків з такими країнами, як Німеччина, Франція і США. Проблемним у відносінах з Німеччиною був кордон по річках Одра і Ниса-Лужицька, який остаточно був визначений і закріплений 14 листопада 1990 р. договором між Республікою Польща і Федеративною Республікою Німеччиною. У 1989–1991 рр. Б. Геремек обіймав посаду голови парламентської конституційної комісії, а у 2000–2001 рр. Комісії європейського права.

31 жовтня 1997 р., після виборів у Сейм, Б. Геремек був призначений міністром закордонних справ у щойно сформованому уряді Є. Бузека. Ставши шефом польської дипломатії, він був вже відомим міжнародником і мав колосальний авторитет у світі. Навіть тодішня держсекретар США М. Олбрайт називала його «дуже близьким приятелем» [6]. 16 вересня 1997 р., перш ніж Б. Геремек зайняв посаду міністра, Польща почала ретельні перемовини про вступ до НАТО. Перший раунд був присвячений основним політичним зобов'язанням, що містилися в Північноатлантичному договорі. Наприкінці вересня відбулася друга сесія переговорів про приєднання, де в основному розглядалися оборонні аспекти польського членства в НАТО. Зокрема розглядалося польське ставлення до стратегічної концепції НАТО, об'єднаної військової структури і союзницької системи оборонного планування Альянсу. 9 жовтня відбулася третя сесія дискусії щодо фінансів, а 23 жовтня відбулася остання зустріч міністрів, де було коротко підсумовано переговори [7].

10 листопада 1997 р., через кілька днів після вступу на посаду міністра, Б. Геремек направив відповідь на лист Генерального секретаря НАТО, в якому польська сторона офіційно прийняла суму своїх внесків (2,48%) для цивільного і військового бюджету Союзу та інвестиційної програми безпеки НАТО. Через кілька днів він передав листа Генеральному секретарю НАТО, де було виражено волю приєднання Польщі до Північноатлантичного договору. Цей документ підтвердив готовність Польщі

взяти на себе зобов'язання членства. 16 грудня 1997 року в Брюсселі, міністри закордонних справ країн НАТО підписали протоколи для Польщі, Чехії та Угорщини про їх приєднання до Північноатлантичного альянсу.

Слід зазначити, що Б. Геремек був безперечним лідером у переговорах з Альянсом і зробив велику роботу. Він був настільки сильним і переконливим у власній ієрархії мети, що насправді безпечеліжно вів переговори від імені інших країн-кандидатів з Центрально-Східної Європи, стверджують його колеги-політики. Ці протоколи в 1998 р. підлягали ратифікації в шістнадцяти країнах Альянсу. Планувалося прийняти нових членів до 50-річчя Північноатлантичного альянсу. Усі 16 країн ратифікували протоколи про приєднання вищезазначених країн до НАТО. 29 січня 1999 р. Генеральний секретар НАТО Х. Солана підписав Польщі, Чехії і Угорщині офіційні запрошення приєднання до Північноатлантичного договору.

Уряд Є. Бузека в зовнішній політиці оголосив пріоритетною можливість швидкої інтеграції Республіки Польща в структури ЄС. Його міністр закордонних справ Б. Геремек у своєму виступі на початку березня 1998 р. висловив задоволення тим, що незабаром почнуться перемовини про вступ Польщі до ЄС і відзначив, що вони будуть нелегким випробуванням для польської влади. 31 березня 1998 р. розпочалися переговори з шістьма країнами так званої Люксембурзької групи (Чехія, Естонія, Польща, Словенія, Угорщина та Кіпр). Міністр закордонних справ Польщі Б. Геремек представив польську інтеграційну позицію в цих переговорах. Він запевнив, що Польща повністю поділяє ті цінності, які є наріжним каменем єдності ЄС, у тому числі цілями і принципам євроінтеграції. Він висловив від імені польського народу готовність виконувати свої зобов'язання, які вимагає вступ до ЄС. Переговори з цього питання закінчилися на саміті в Копенгагені 13 грудня 2002 р. Було встановлено, що Польща разом з іншими країнами буде прийнята в Європейський Союз 1 травня 2004 р.

У 1998 р. Б. Геремек обіймав посаду голови ОБСЄ. До речі, певний час його розглядали як кандидата на пост генерального секретаря Північноатлантичного альянсу, як повідомляла влітку 1999 р. газета «Вашингтон Пост» [8]. Він був виразним прихильником доктрини гуманітарної інтервенції в умовах інтервенції НАТО проти Югославії на тлі ситуації в Косово. Б. Геремек також належав до співініціаторів проведення великої конференції демократичної спільноти, за участю міністрів закордонних справ 107 країн світу в червні 2000 р. Конференція була присвячена міжнародній співпраці в контексті демократії в світі. Однак він склав обов'язки міністра закордонних справ Польщі тоді ж, у червні 2000 р.

На виборах до Європейського парламенту, перемігши у варшавському окрузі, 13 червня 2004 р. Б. Геремек був обраний його депутатом від Комітету Союзу свободи (Unii Wolności), з найбільшою у Польщі кількістю голосів виборців. У Європейському парламенті він був членом фракції Альянсу лібералів і демократів за Європу [9].

У Польщі, з приходом до влади Л. і Я. Качинських, почалася кампанія з виявлення осіб, які співпрацювали з органами держбезпеки (КДБ). Під неї підпали близько 700 тис. співробітників державних установ. Усі вони, під загрозою звільнення, були зобов'язані офіційно заявити про те, які у них були стосунки з «органами». Це стосувалося й Б. Геремека, який, втім, відмовився подавати необхідну заяву, заявивши у 2007 р., що новий закон про люстрацію загрожує «попявою в Польщі оруелівського міністерства правди» [5]. У тому ж році голова Національної виборчої комісії направив листа євродепутату Б. Геремеку, який користувався великим авторитетом серед своїх колег по Європарламенту, з вимогою зробити люстраційну декларацію, пригрозивши відібрати мандат депутата. Б. Геремек відмовився від таких вимушених дій,

заявивши, що вже подавав подібну заяву 2004 р. Пізніше і польський конституційний суд не дозволив це зробити.

Професор Б. Геремек був нагороджений численними медалями та нагородами. У 1999 р. його оголосили Людиною року, за версією польського тижневика «Wprost», а 11 листопада 2002 р. від тодішнього президента Польщі О. Квасьневського – удостоєний найвищої польської нагороди – ордена Білого Орла. Він також отримав французьку Pour le Merite та Великий хрест із Зіркою за заслуги перед ФРН, що був найавторитетнішим прусько-німецьким військовим орденом до 1918 р. і високою громадянською честю залишається дотепер. Б. Геремек також є Офіцером ордена Почесного легіону Французької Республіки. 12 травня 2008 р. він, разом з президентом Ізраїлю Ш. Пересом став лауреатом нагороди Орла Яна Карського. Перший за євроінтеграцію, а інший – за бачення польсько-єврейського майбутнього. За три дні перед цим, 9 травня в Лозанні професор Б. Геремек взяв участь у конференції «Європейська інтеграція – фактор миру і процвітання», організованої Європейським рухом і Фондом Ж. Моне, де виступив з лекцією «Світ і європейська ідея».

Крім цього, Б. Геремек керував кафедрою європейської цивілізації Європейського коледжу в Натоліні. Це центр вивчення та осмислення історії та культурної ідентичності Європи. Відкриття цього навчального закладу відбулося 20 лютого 2002 р., за присутності колишнього президента Німеччини К. фон Вайцзекера.

На жаль, Б. Геремек загинув у ДТП 13 липня 2008 р. у Любені Новотомиського повіту Великопольського воєводства (регіон з центром у Познані). Його машина з'їхала на зустрічну смугу і зіткнулася із зустрічним фургоном. За версією прокурора, Б. Геремек заснув за кермом. Його похорон відбувся 21 липня 2008 р. і був національним. Похоронна меса відбулася в соборі св. Іоанна у Варшаві, а поховали колишнього міністра на Алеї заслужених Військового кладовища у Варшаві. З прощальним словом виступили відомі політики і громадські діячі, зокрема Л. Валенса, Т. Мазовецький, Я. Онишкевич, Г. Самсонович, Л. Качинський, Б. Коморовський, Б. Боруевич, Д. Туск, Х. Гронкевич-Вальц, Х.-Г. Петтерінг, А. Міхнік, М. Едельман та багато інших. 22 липня 2008 р. парламентська зала № 14, яку займає Комітет у закордонних справах була названа на честь Б. Геремека, а 14 квітня 2009 р. овальний двір у будинку Європейського парламенту в Страсбурзі отримав назву Агора Б. Геремека [9].

Отже, каденція Б. Геремека на посаді міністра закордонних справ Республіки Польща у широкому геополітичному масштабі, перш за все, характеризується євроатлантичним успіхом Республіки Польща та першими реальними здобутками європейської складової її зовнішньої політики.

1. *Stemplowski R. Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej. – Warszawa, 2007.*
2. *Zięba R. Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie. – Warszawa, 2010.*
3. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, 1997 – 2000. – Warszawa, B. r.*
4. www.geremek.pl
5. <http://news.bbc.co.uk/hi/russian/international>.
6. <http://fakty.interia.pl/polska/news/bronislaw-geremek>.
7. *Polityka zagraniczna RP, 1989 – 2002 / Red. R. Kuźniar, K. Szczepanik. – Warszawa, 2002.*
8. <http://fakty.interia.pl>
9. <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/dyplomacja>.

Klochak O.Z. The Polish foreign policy during the term of the Minister of the Foreign Affairs Bronislaw Geremek (the 1997th – the 2000th). In the article has been made the comprehensive research of the main directions and priorities in the foreign policy of Poland through the Bronislaw Heremek activity.

Key words: Poland, Bronislaw Heremek, foreign policy, international affairs, diplomacy.

П. М. Тригуб

ПРАЗЬКИЙ ДОГОВІР 2010 р. МІЖ США І РОСІЄЮ ПРО СКОРОЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАСТУПАЛЬНИХ ОЗБРОЄНЬ (СНО-III) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються підготовка, підписання, ратифікація і зміст Празького договору 2010 р/ між США і Росією про скорочення стратегічних наступальних озброєнь. Відмічаючи велике значення цього договору для зміцнення миру і безпеки народів, автор говорить про труднощі його реалізації у зв'язку зі створенням Сполученими Штатами протиракетної оборони у країнах Східної Європи.

Ключові слова: Празький договір, СНО-III, США, Росія, протиракетна оборона, Східна Європа.

Тема скорочення стратегічних наступальних озброєнь в історії взаємовідносин США, Радянського Союзу і відтепер Російської Федерації є надзвичайно актуальною, бо саме від зменшення ядерного арсеналу двох найбільш потужних у цьому плані держав світу значною мірою залежить доля миру на всій планеті, запобігання виникнення третьої світової війни. Визначну роль у цьому покликаній відіграти Празький договір 2010 р. Невисвітлено його ролі сприяла поява поки що нечисленної літератури, представленої в основному статтями інформативно-публіцистичного характеру [1]. Автор цієї статті ставить за мету висловити власну точку зору щодо змісту договору 2010 р. і перспектив його реалізації.

СНО-III став сьомим у серії обопільних договорів між СРСР/РФ й США про обмеження стратегічних ядерних сил. Важливими чинниками, які спонукали обидві сторони до укладання цього договору стали: 1) політика “перезавантаження” відносин між США і РФ, яка набула свого практичного втілення з приходом до влади адміністрації президента США Б. Обами у січні 2009 р.; 2) закінчення терміну дії договору СНО-I 5 грудня 2009 р. Договір СНО-II, підписаний Дж. Бушем-старшим у січні 1993 р., що обмежував для обох сторін кількість боезарядів 4250 одиницями [2] хоча й був ратифікований парламентами обох країн, так і не набув чинності. У відповідь на вихід 14 червня 2002 року США з договору щодо ПРО від 1972 р. Росія вийшла з СНО-II. Останній був замінений більш м'яким договором СНП, підписаним у травні 2002 р. [3]. Він передбачав з кожної сторони наявність 1700 – 2200 ядерних боеголовки, які стояли на бойовому чергуванні. Термін дії цього договору має закінчитися 31 грудня 2012 р.

За станом на початок 2010 р. на бойовому чергуванні в РФ перебували: РВСН – 331 МБР (1090 боезарядів), 10 ВМФ – 160 (576 боезарядів), 75 ВВС – 838 боезарядів, усього – 2504 боезаряди; у США: МБР – 450 (500 боезарядів), 12 ВМФ – 288 (1152 боезаряди), 60 ВВС – 316 боезарядів, усього – 2468 [4].

Перші повідомлення про можливість підписання нового договору про ядерне роззброювання з'явилися в грудні 2008 – січні 2009 рр. 3 лютого 2009 р. британська газета «Таймс» сповістила про це, з посиланням на власне «надійне джерело в Білому домі». За інформацією цього джерела, попередній обсяг скорочення ядерних потенціалів міг би скласти 80% [5]. Пізніше стало відомо, що «неофіційні» пропозиції про укладення такого договору дійсно надходили до Москви задовго до цього повідомлення. Підготовка переговорів в адміністрації президента США була доручена координаторові політики в сфері зброї масового знищення Г. Сеймору, що був радником Б. Клінтона, а контроль за ними мала здійснювати держсекретар Х. Клінтон [6]. Розробка договору почалася у квітні 2009 р. відразу після зустрічі Д. Медведєва й Б. Обами в Лондоні. Попередні переговори пройшли в Римі вже 27 квітня, хоча попередньо